

**MOGUĆNOST UTVRĐIVANJA VEĆEG OBIMA PRAVA I POVOLJNIJIH USLOVA RADA
ZAPOSLENIH KOLEKTIVNIM UGOVOROM OSIM KADA JE IMPERATIVNIM
ODREDBAMA ZAKONA DRUGAČIJE PROPISANO**

Zakon o radu

član 8 i član 108 stav 1 tačka 2

Sentenca:

- Kako je Zakonom o radu propisano da zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu u visini utvrđenoj opštim aktom (kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu) i ugovorom o radu, pored ostalog za rad noću i rad u smenama, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade, te da je u konkretnom slučaju utvrdio da je drugim odredbama kolektivnog ugovora rad u smenama već vrednovan prilikom utvrđivanja osnovne zarade zaposlenih, Ustavni sud je ocenio da se, saglasno izričitoj odredbi člana 108. stav 1. tačka 2) Zakona o radu, po ovom osnovu kolektivnim ugovorom ne može utvrditi pravo zaposlenih na uvećanu zaradu.

Obrazloženje:

"Ustavnom sudu je podneta inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti odredaba čl. 51. i 64. Kolektivnog ugovora kod poslodavca RB "Kolubara" d.o.o. Lazarevac. U inicijativi se navodi da je osporeni Kolektivni ugovor donet 2007. godine, da je više puta menjan i dopunjavan i da je "u istovetnom tekstu na snazi, na osnovu Kolektivnog ugovora broj 2-01-17-10 i broj 12 od 6.1.2010. godine o produžetku važenja i izmenama i dopunama Kolektivnog ugovora za PD RB "Kolubara" d.o.o. Lazarevac. Inicijator osporava ustavnost i zakonitost odredaba člana 51. Kolektivnog ugovora u delu kojim je predviđeno da zarada zaposlenih predstavlja poslovnu tajnu i da svako neovlašćeno davanje informacija o zaradi, bilo sopstvenoj ili zaradi drugog zaposlenog, predstavlja povredu radne obaveze, smatrajući da su osporene odredbe nezakonite, jer se zaposlenima nameću veće obaveze i odgovornosti od onih utvrđenih Zakonom o radu, kao i da se njima povređuje pravo zajemčeno članom 23. Ustava, kojim je utvrđeno da je ljudsko dostojanstvo neprikosnovo i da su svi dužni da ga poštuju i štite. U odnosu na član 64. Kolektivnog ugovora, inicijator navodi da odredbe ovog člana kojima je predviđeno da se zarada zaposlenog za rad noću (između 22 - 6 časova) uvećava za 45%, a za rad u smenama do 26%, nisu saglasne odredbi člana 108. stav 1. tačka 2) Zakona o radu kojom je propisano da zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu u visini utvrđenoj opštim aktom i ugovorom o radu za rad noću i rad u smenama, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade, najmanje 26%. Inicijator dalje ukazuje da je Vrhovni sud Srbije zauzeo stav da se Zakonom propisano uvećanje zarade od najmanje 26% ne odnosi kumulativno na oba osnova uvećanja, a što proističe i iz gramatičkog tumačenja ove zakonske norme, te da je stoga nesaglasna zakonu odredba Kolektivnog ugovora prema kojoj uvećanje zarade po osnovu rada u smenama iznosi "do" 26%, a ne "najmanje" 26%, kako je predviđeno Zakonom o radu. Sa druge strane,

po mišljenju inicijatora, poslodavac je prihvatanjem da se zarada zaposlenih za rad noću uvećava 45% sam sebe obavezao na plaćanje znatno većeg procenta za noćni rad nego što je to predviđeno zakonskom odredbom, a što je nerealno visok procenat s obzirom na materijalnu i finansijsku situaciju ovog privrednog društva, posebno kada se ima u vidu da ukupno uvećanje zarade po oba osnova iznosi čak 71%, a da pravo na ovo uvećanje ostvaruje znatan broj zaposlenih, jer je rad u smenama organizovan tako da i druga i treća smena obuhvataju i rad noću.

Ustavni sud je podnetu inicijativu dostavio na odgovor donosiocu osporenog akta Privrednom društvu za proizvodnju, preradu i transport uglja Rudarski basen "Kolubara" d.o.o. Lazarevac, ali kako donosilac akta u ostavljenom roku, a ni naknadno nije odgovorio, stekli su se uslovi da Ustavni sud, saglasno odredbi člana 34. stav 3. Zakona o Ustavnom sudu ("Službeni glasnik RS", broj 109/07), nastavi postupak.

U sprovedenom postupku Sud je utvrdio da se inicijativom osporava Kolektivni ugovor za PD Rudarski basen "Kolubara" d.o.o. Lazarevac, broj 3964 od 7. februara 2007. godine, sa izmenama i dopunama broj 9211/437 od 6. juna 2007. godine, broj 2-01-4110-738/411 od 23. maja 2008. godine, broj 2-01-4110-1875/808 od 29. septembra 2008. godine, broj 2-01-5773/986 od 10. novembra 2008. godine, broj 2-01-17-10/12 od 6. januara 2010. godine, broj 2-01-17-222/78 od 5. februara 2010. godine i broj 2-01-17-566/284 od 31. marta 2010. godine. Uvidom u Kolektivni ugovor, a polazeći od navoda inicijative, utvrđeno je da se osporavaju odredbe člana 51. st. 5. i 6. i člana 64. stav 1. tač. 3) i 4), kojima je predviđeno: da zarada zaposlenih predstavlja poslovnu tajnu Poslodavca i da svako neovlašćeno davanje informacija o zaradi, bilo sopstvenoj ili zaradi drugog zaposlenog, predstavlja povredu radne obaveze (član 51. st. 5. i 6.); da se osnovna zarada zaposlenog uvećava za rad noću (između 22 - 6 časova) - 45%, a za rad u smeni - do 26% (član 64. stav 1. tač. 3) i 4)). Za ocenu zakonitosti osporenih odredaba člana 64. Kolektivnog ugovora od značaja su i odredbe člana 55. st. 1, 5. i 6. ovog opšteg akta kojima je predviđeno: da se koeficijent poslova svakog radnog mesta utvrđuje na osnovu složenosti poslova, odgovornosti u radu i uslova rada, u skladu sa tabelarnim delom koeficijenata tipskih radnih mesta, koji sporazumno utvrđuju Poslodavac i Sindikat (stav 1.), da se uslovi rada utvrđuju na osnovu radne okoline u kojoj se obavljaju poslovi i smenskog rada, pri čemu se pod smenskim radom podrazumeva rad u dve ili više smena u toku radnog dana, kada na istim sredstvima za rad rade naizmenično najmanje dva zaposlena ili dve grupe zaposlenih (stav 5.) i da će smenski rad biti posebno vrednovan metodologijom za vrednovanje poslova za određivanje osnovne zarade, Aneksom Kolektivnog ugovora kod Poslodavca (stav 6.).

Ustavom Republike Srbije je utvrđeno da svi podzakonski opšti akti Republike Srbije, opšti akti organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, političkih stranaka, sindikata i udruženja građana i kolektivni ugovori moraju biti saglasni zakonu (član 195. stav 1.), a odredbom člana 23. stav 1. Ustava, na čiju povredu ukazuje inicijator, jemči se dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti tako što se utvrđuje da je ljudsko dostojanstvo neprikosnoveno i da su svi dužni da ga poštuju i štite.

Zakonom o radu ("Službeni glasnik RS", br. 24/05 i 61/05) je propisano: da se ovim zakonom i posebnim zakonom, u skladu sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama uređuju prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa, odnosno po osnovu rada, te da se prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa uređuju i kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu, a pravilnikom o radu, odnosno ugovorom o radu - samo kada je to ovim zakonom određeno (član 1.); da se kolektivnim ugovorom kod poslodavca, u skladu sa zakonom, uređuju prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa i međusobni odnosi učesnika kolektivnog ugovora (član 3. stav 1.); da opšti i posebni kolektivni ugovor moraju biti u saglasnosti sa zakonom, da kolektivni ugovor kod poslodavca, pravilnik o radu i ugovor o radu moraju biti u saglasnosti sa zakonom, a kod poslodavca iz čl. 256. i 257. ovog zakona (poslodavac koji je član udruženja poslodavaca koje je bilo učesnik kolektivnog ugovaranja pri zaključivanju opšteg, odnosno posebnog kolektivnog ugovora i poslodavac koji nije član udruženja, ali je nadležni ministar odlučio da se i na njega primenjuje kolektivni ugovor ili pojedine njegove odredbe) moraju biti u saglasnosti i sa opštim i posebnim kolektivnim ugovorom (član 4.); da kolektivni ugovor i pravilnik o radu (u daljem tekstu: opšti akt) i ugovor o radu ne mogu da sadrže odredbe kojima se zaposlenom daju manja prava ili utvrđuju nepovoljniji uslovi rada od prava i uslova koji su utvrđeni ovim zakonom, a da se opštim aktom mogu utvrditi veća prava i povoljniji uslovi rada od prava i uslova utvrđenih zakonom, kao i druga prava koja nisu utvrđena zakonom, osim ako zakonom nije drukčije određeno (član 8.); da zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu u visini utvrđenoj opštim aktom i ugovorom o radu, i to, pored ostalog, za rad noću i rad u smenama, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade - najmanje 26% od osnovice (član 108. stav 1. tačka 2)); da poslodavac može zaposlenom da otkáže ugovor o radu ako za to postoji opravdani razlog koji se odnosi na radnu sposobnost zaposlenog, njegovo ponašanje i potrebe poslodavca, i to, pored ostalog, ako zaposleni svojom krivicom učini povredu radne obaveze utvrđene opštim aktom ili ugovorom o radu (član 179. stav 1. tačka 2)).

Odredbama člana 24. stav 1. tač. 2. i 3. Opšteg kolektivnog ugovora ("Službeni glasnik RS", br. 50/08, 104/08 - Aneks I i 8/09 - Aneks II) predviđeno je da zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu za rad noću, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade - najmanje 30% od osnovice, a za rad u smenama, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade - najmanje 26% od osnovice. Na osnovu čl. 1. i 2. Aneksa II Opšteg kolektivnog ugovora, u skladu sa Sporazumom o razvoju socijalnog dijaloga, privremeno je odložena primena, između ostalog, odredbe člana 24. stav 1. tačka 2. ovog ugovora, s tim što će se datum početka primene odrediti novim Aneksom Opšteg kolektivnog ugovora, u skladu sa Sporazumom.

Ocenjujući osnovanost navoda inicijatora Ustavni sud najpre ukazuje da iz odredaba Zakona o radu sledi da se prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih iz radnog odnosa i po osnovu rada ne uređuju samo zakonom, već i kolektivnim ugovorima, pri čemu Zakon ostavlja širok prostor učesnicima kolektivnog pregovaranja da niz pitanja

vezanih za prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih urede slobodnom voljom, s tim što su granice njihove slobodno izražene volje određene time da kolektivni ugovor ne može da sadrži odredbe kojima se zaposlenom daju manja prava ili utvrđuju nepovoljniji uslovi rada od prava i uslova koji su utvrđeni zakonom i da se zaposlenom ne mogu dati veća prava i utvrditi povoljniji uslovi rada od onih koji su dati, odnosno utvrđeni zakonom, ako je samim zakonom tako određeno. To dakle znači da sva prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih iz radnog odnosa i po osnovu rada koja nisu uređena zakonom mogu biti predmet uređivanja u kolektivnom ugovoru, i to na način kako se učesnici kolektivnog pregovaranja sporazumeju, kao i da se kolektivnim ugovorom zaposlenima mogu dati veća prava i utvrditi povoljniji uslovi rada u svim slučajevima u kojima imperativnim odredbama zakona nije drugačije određeno.

Polazeći od navedenog, Ustavni sud je u odnosu na odredbu člana 51. stav 5. osporenog Kolektivnog ugovora kod poslodavca, kojom je predviđeno da zarada zaposlenih predstavlja poslovnu tajnu poslodavca, utvrdio da ovo pitanje nije predmet zakonskog uređivanja, jer u suštini pitanje da li će se zarada, tačnije podaci o zaradi zaposlenih smatrati poslovnom tajnom ili ne, ne predstavlja pravo zaposlenog iz radnog odnosa, niti se njime utvrđuju uslovi rada, već se radi o pitanju koje spada u domen poslovne politike poslodavca sa kojom se sindikat, kao predstavnik zaposlenih, saglasio potpisivanjem Kolektivnog ugovora. Iz navedenih razloga, po oceni Ustavnog suda, osporenom odredbom Kolektivnog ugovora se zaposlenima ne daju manja prava, niti se utvrđuju nepovoljniji uslovi rada od prava koja su data i uslova rada koji su utvrđeni Zakonom, te zato nije nesaglasna sa Zakonom o radu, a njenu celishodnost, polazeći od odredaba člana 167. Ustava, Sud nije nadležan da ceni. U odnosu na osporenu odredbu stava 6. istog člana Kolektivnog ugovora, kojom je predviđeno da svako neovlašćeno davanje informacija o zaradi, sopstvenoj ili drugog zaposlenog, predstavlja povredu radne obaveze, Ustavni sud ukazuje da iz odredbe člana 179. stav 1. tačka 2) Zakona o radu izričito proizlazi da će se opštim aktom (kolektivnim ugovorom ili pravilnikom o radu ako kolektivni ugovor nije zaključen) utvrditi šta se sve smatra povredom radne obaveze, te stoga Ustavni sud nalazi da ni ova odredba nije nesaglasna zakonu. Vezano za ukazivanje inicijatora da osporene odredbe člana 51. Kolektivnog ugovora nisu saglasne sa Ustavom zajemčenim pravom na ljudsko dostojanstvo, Ustavni sud je ocenio da se određivanje da su podaci o zaradama zaposlenih poslovna tajna i utvrđivanje obaveze zaposlenih da ne mogu neovlašćeno davati informacije o svojoj ili tuđoj zaradi, ne može dovesti ni u ustavnopravnu, ni u logičku vezu sa povredom ili ugrožavanjem ljudskog dostojanstva. S obzirom na izloženo, po oceni Ustavnog suda, ne mogu se prihvatiti kao osnovani ni navodi inicijatora o neustavnosti osporenih odredaba Kolektivnog ugovora.

Povodom osporavanja odredaba člana 64. stav 1. tač. 3) i 4) Kolektivnog ugovora, kojima je predviđeno uvećanje osnovne zarade zaposlenog za rad noću - 45%, a za rad u smeni - do 26%, Ustavni sud najpre ukazuje da se predviđeni procenat uvećanja osnovne zarade, iako to nije izričito određeno, saglasno odredbama člana 108. stav 1.

Zakona o radu, može odnositi samo na procenat uvećanja osnovice za obračun zarade, a ne na uvećanje ukupne osnovne zarade koja je, prema članu 53. Kolektivnog ugovora, proizvod koeficijenta posla radnog mesta, vrednosti radnog sata i mesečnog fonda ostvarenih sati rada. U odnosu na mišljenje inicijatora da predviđeni procenat uvećanja zarade po navedenim osnovima nije u skladu sa odredbom člana 108. stav 1. tačka 2) Zakona o radu, Ustavni sud ističe sledeće: da su označenom zakonskom odredbom rad noću i rad u smenama propisani kao osnov za uvećanje zarade zaposlenog, da po ovim osnovima zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu u visini utvrđenoj opštim aktom, dakle kolektivnim ugovorom (i, na osnovu njega, ugovorom o radu), da procenat uvećanja zarade koji se utvrđuje opštim aktom iznosi najmanje 26% od osnovice i da zaposlenom pripada pravo na uvećanu zaradu po ovim osnovima pod uslovom da rad noću, odnosno rad u smenama nije vrednovan prilikom utvrđivanja osnovne zarade. Imajući u vidu da rad noću, kako je Ustavni sud utvrdio uvidom u osporeni Kolektivni ugovor, nije posebno vrednovan prilikom utvrđivanja osnovne zarade zaposlenih i da je odredbom člana 64. stav 1. tačka 3) Kolektivnog ugovora predviđeno uvećanje zarade po ovom osnovu u visini od 45% (od osnovice), dakle iznad minimuma propisanog Zakonom, a takođe i iznad minimuma predviđenog članom 24. stav 1. tačka 2. Opšteg kolektivnog ugovora, Sud je ocenio da osporena odredba nije nesaglasna sa zakonom. Pitanja koja inicijator ističe kao sporna, a koja se odnose na to da je predviđeni procenat uvećanja zarade nerealno visok s obzirom na finansijsku situaciju u kojoj se ovo privredno društvo nalazi i da je proces rada neracionalno organizovan tako da rad i u drugoj i u trećoj smeni obuhvata rad noću, pri čemu u nesrazmernom odnosu, predstavljaju pitanja koja se tiču opravdanosti predviđenih rešenja i značajna su stanovišta uspešnog poslovanja i ekonomične organizacije rada RB "Kolubara" d.o.o. Lazarevac, ali njihova ocena nije u nadležnosti Ustavnog suda. Polazeći od izloženog, Ustavni sud je ocenio da u ovom delu podneta inicijativa nije osnovana.

Na osnovu svega prethodno iznetog, Ustavni sud je našao da povodom podnete inicijative nema osnova za pokretanje postupka za utvrđivanje neustavnosti i nezakonitosti odredaba člana 51. st. 5. i 6. i člana 64. stav 1. tačka 3) Kolektivnog ugovora za PD Rudarski basen "Kolubara" d.o.o. Lazarevac, te u ovom delu, saglasno odredbi člana 53. stav 3. Zakona o Ustavnom sudu, inicijativu nije prihvatio.

Međutim, kada se radi o odredbi tačke 4) stava 1. člana 64. Kolektivnog ugovora, kojom je predviđeno uvećanje zarade po osnovu rada u smenama, Ustavni sud je utvrdio da je odredbama člana 55. istog kolektivnog ugovora rad u smenama već vrednovan prilikom utvrđivanja osnovne zarade zaposlenih, te se stoga, saglasno izričitoj odredbi člana 108. stav 1. tačka 2) Zakona o radu, po ovom osnovu kolektivnim ugovorom ne može utvrditi pravo zaposlenih na uvećanu zaradu. S obzirom na navedeno, Ustavni sud je utvrdio da osporena odredba člana 64. stav 1. tačka 4) Kolektivnog ugovora nije saglasna sa zakonom, a samim tim, na osnovu odredbe člana 195. stav 1. Ustava, nije saglasna ni sa Ustavom. Imajući u vidu da je pravno stanje vezano za osporenu odredbu Kolektivnog ugovora u toku prethodnog postupka potpuno utvrđeno i da prikupljeni podaci pružaju

pouzdan osnov za odlučivanje, Ustavni sud je, saglasno odredbi člana 53. stav 2. Zakona o Ustavnom sudu, odlučio bez donošenja rešenja o pokretanju postupka.

Na osnovu odredaba člana 45. tačka 5) i člana 46. tačka 5) Zakona o Ustavnom sudu i člana 84. Poslovnika o radu Ustavnog suda ("Službeni glasnik RS", br. 24/08 i 27/08), Ustavni sud je doneo Odluku kao u izreci.

Saglasno odredbi člana 168. stav 3. Ustava, danom objavljivanja Odluke Ustavnog suda u "Službenom glasniku Republike Srbije", prestaje da važi odredba člana 64. stav 1. tačka 4) Kolektivnog ugovora za PD Rudarski basen "Kolubara" d.o.o. Lazarevac, broj 3964 od 7. februara 2007. godine, sa izmenama i dopunama broj 9211/437 od 6. juna 2007. godine, broj 2-01-4110-738/411 od 23. maja 2008. godine, broj 2-01-4110-1875/808 od 29. septembra 2008. godine, broj 2-01-5773/986 od 10. novembra 2008. godine, broj 2-01-17-10/12 od 6. januara 2010. godine, broj 2-01-17-222/78 od 5. februara 2010. godine i broj 2-01-17-566/284 od 31. marta 2010. godine.

Ustavni sud, na osnovu člana 167. stav 1. tačka 5. Ustava Republike Srbije, na sednici održanoj 12. maja 2011. godine, doneo je

ODLUKU

1. Utvrđuje se da odredba člana 64. stav 1. tačka 4) Kolektivnog ugovora za PD Rudarski basen "Kolubara" d.o.o. Lazarevac, broj 3964 od 7. februara 2007. godine, sa izmenama i dopunama broj 9211/437 od 6. juna 2007. godine, broj 2-01-4110-738/411 od 23. maja 2008. godine, broj 2-01-4110-1875/808 od 29. septembra 2008. godine, broj 2-01-5773/986 od 10. novembra 2008. godine, broj 2-01-17-10/12 od 6. januara 2010. godine, broj 2-01-17-222/78 od 5. februara 2010. godine i broj 2-01-17-566/284 od 31. marta 2010. godine, nije u saglasnosti sa Ustavom i zakonom.

2. Ne prihvata se inicijativa za pokretanje postupka za utvrđivanje neustavnosti i nezakonitosti odredaba člana 51. st. 5. i 6. i člana 64. stav 1. tačka 3) Kolektivnog ugovora iz tačke 1."

(Odluka Ustavnog suda, IUo broj 1447/2010 od 12. maja 2011. godine, objavljena u "Sl. glasniku RS", br. 91/2011 od 2. decembra 2011. godine)